

7. Федотова Н. А. Развитие учебно-исследовательских умений старшеклассников. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bsu.ru/content/hec/golavskaya/module3/3_5.html
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64.
9. Чернецький І. С. Формування в учнів основної і старшої школи дослідницьких умінь засобами позакласного освітнього середовища: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» [Текст] / І. С. Чернецький. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 220 с.
10. Шадрин В. И. Формирование готовности студентов вуза к научно-исследовательской деятельности [Текст] / В. И. Шадрин // Интеграция образования. – 2012. – № 1. – С. 14–18.

УДК 37.011.31:504

Світлана Шевчук,
м. Житомир

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ВИХОВАНЦІВ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

В статье раскрыто значение внешкольных учебных заведений экологического профиля в развитии интеллектуальной одаренности учащихся. Показана роль педагога, как важнейшей составляющей всего процесса становления интеллектуально одаренной личности в условиях внешкольного учебного заведения. Рассматриваются разнообразные формы научно-исследовательской работы учащихся: Малая академия наук (МАН), Всеукраинская заочная биологическая школа, Всеукраинский Институт биологических стажировок.

Ключевые слова: интеллектуальная одаренность, внешкольные учебные заведения, одаренная личность, руководитель кружка.

The value of ecological out-of-school educational establishments in the development of intellectual giftedness of students is exposed in the article. The role of a teacher, as the major constituent of all becoming of the intellectually gifted personality in the conditions of out-of-school educational establishment is shown. The various forms of research work of students are examined -Small Academy of Sciences, All -Ukrainian correspondence biological school, All -Ukrainian Institute of biological internship.

Key words: intellectual giftedness, out-of-school educational establishments, gifted personality, leader of group.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що перед сучасними загальноосвітніми та позашкільними навчальними закладами постало завдання максимального розкриття та розвитку потенціалу кожної особи, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки до самовизначення, самовдосконалення та самореалізації. У національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, підтримку обдарованої молоді і дітей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості» [19].

Світові та пропоновані останнім часом національні освітні стандарти в основу навчання ставлять самостійну, творчу діяльність того, хто навчається. На цьому принципі базуються і новітні, зокрема, інформаційні, технології навчання. Як свідчать наукові дослідження, часто причиною неспішності учнів є їхнє невміння організувати навчальну діяльність, соціальну та побутову зайнятість. Тому першочерговим завданням для педагога-позашкільника є допомога обдарованій учнівській молоді в організації навчальної та інших видів творчої діяльності, тобто, він має не лише навчити вчитися, а й використовувати знання на практиці [20].

Оскільки талановиті й обдаровані люди завжди впливають на розвиток та характер суспільства, то талант і обдарованість можна вважати суттєвим багатством кожної держави. Відповідно до цього зрозуміло, чому проблема дитячої обдарованості стала предметом значної уваги передових країн світу [10].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню цієї проблеми надається належна увага, зокрема, таким аспектам, як визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (Дж. Гілфорд, К. Перлет, Б. Скіннер, К. Хеллер, К. Гейлор, Г. Холл, Р. Вайт, Л. Венгер, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Т. Сущенко, Г. Чистякова, М. Щерба та ін.); виділення сфер і видів обдарованості (С. Гончаренко, Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, В. Слущкий, В. Степанов та ін.); питання виявлення та розвитку обдарованості учнів (І. Аверіна, Г. Айзенк, Ю. Бабанський, В. Горський, В. Кірієнко, В. Курутецький, О. Кульчицька, Н. Садовська, Б. Теплов, Є. Щелбанова та ін.); питання позашкільної освіти та виховання обдарованих вихованців (Г. Пустовіт, В. Вербицький, І. Бех та ін.).

У реалізації проблеми роботи з обдарованою молоддю у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю відчутніше проявляються недоліки професійної підготовки учителів до здійснення відповідної діяльності. Отже, нові завдання актуалізують проблеми, пов'язані з підготовкою вчителя, оскільки йому відводиться провідна роль у реалізації зазначених перетворень.

Центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики визнають підготовку педагогічних кадрів, створення умов для формування освіченої, творчої особистості вчителя, реалізації та самореалізації природних

здатків і можливостей в освітньому процесі. Таким чином, проблема підготовки вчителя, здатного працювати з інтелектуально обдарованими підлітками та розвивати цей вид обдарованості в позашкільному навчальному закладі екологічного спрямування, ще недостатньо досліджена як у теоретичному, так і методичному аспектах, що суттєво позначається на їх практичній діяльності та керівників творчих учнівських об'єднань позашкільних навчальних закладів.

Відповідно до вищезазначеного, мета цієї статті полягає у розкритті проблемних аспектів, пов'язаних з навчанням і вихованням інтелектуально обдарованої молоді у позашкільних навчальних закладах, а також висвітленні педагогічних можливостей таких закладів щодо забезпечення розвитку обдарувань вихованців.

Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю спрямована на забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованої молоді, надання підтримки в розвитку творчого потенціалу, самореалізації такої молоді та її постійного духовного самовдосконалення, що є основою розробки програм роботи з обдарованою молоддю [10].

Проблема діагностики та розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти та науки є досить актуальною. Однак у процесі розв'язання зазначеної проблеми виникають суперечності, більш суттєвими з яких можна назвати такі:

- невідповідність між соціальною потребою у вчителів біології, які можуть розвивати інтелектуальну обдарованість старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю, та відсутністю їхньої відповідної цілеспрямованої базової підготовки;
- між необхідністю виховання педагогічних кадрів, здатних виявляти та розвивати здібності й обдарування дитини, і нерозробленістю комплексу теоретичних і методичних засад щодо забезпечення підготовки вчителя біології, здатного працювати із здібними, талановитими дітьми в позашкільних навчальних закладах екологічного профілю.

Специфіка діяльності у позашкільному навчальному закладі вимагає від вчителя ґрунтовних знань, що не обмежуються шкільною програмою. Зокрема, керівник гуткової діяльності повинен чітко орієнтуватися у таких проблемних питаннях, як природа обдарованості, інтелектуальна обдарованість та особливості її прояву у вихованців. Учитель, який не володіє інформацією, неспроможний за таких умов здійснювати відповідну діяльність, нездатний повною мірою виявити та розвинути у дітей інтелектуальну обдарованість. Часто нестандартна, обдарована дитина викликає у вчителя негативне ставлення, оскільки вчитель усвідомлює потребу у специфічній і досить складній діяльності, однак відчуває дефіцит відповідних знань для її організації.

Учителю, який працює у позашкільних навчальних закладах необхідно враховувати, що у пізнавальній сфері інтелектуально обдаровані діти характеризуються цікавістю, жагою до інтелектуальної стимуляції; широким колом інтересів. Науковець Н. Шумакова

вказує на той факт, що в період підліткового віку відбувається «фіксація» сформованої позиції, коли вона набуває рис стійкості особистісної характеристики. Дослідницька позиція, як особистісна якість обдарованих дітей підліткового та юнацького віку, сприяє становленню творчого типу особистості та досягненню значних результатів в інтелектуальній і творчій діяльності на більш пізніх етапах життєвого шляху [22]. Тому під час гурткової діяльності, маючи можливість індивідуального підходу до кожної дитини, учитель допомагає вихованцям проявити та розвинути їхні обдарування.

Сучасні позашкільні навчальні заклади екологічного профілю – це координатори методичної та навчально-виховної діяльності еколого-натуралістичного спрямування. Навчання та виховання у таких закладах здійснюється на основі новітніх концепцій, впровадження педагогічних інновацій, сучасних технологій, здатних забезпечити повноцінну підготовку підростаючого покоління до життя, розвитку та підтримку молоді інтелектуальної еліти.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах за суттю, на відміну від навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу, відрізняється більш складною структурою, значним розмаїттям форм організації та методів реалізації. Отже, виникає нагальна потреба в осучасненні нормативно-правової бази позашкільної освіти і виховання на основі врахування фундаментальних наукових напрацювань у цій галузі [2;3;4; 5; 6; 7].

Розглядаючи позашкільну освіту як систему, що постійно розвивається, наголосимо, що вона дає можливості варіативного, багатопрофільного, багаторівневого, міждисциплінарного навчання, отримання додаткових знань, набуття спеціальностей і спеціалізацій у процесі навчання, виховання адаптивних якостей. Позашкільна освіта має метапредметний, надпредметний характер.

Вирішальна роль у формуванні практичного інтелекту учнів належить позашкільним навчальним закладам еколого-натуралістичного напрямку, які, порівняно із загальноосвітніми, спрямовують навчально-виховний потенціал на дітей, зацікавлених певною справою в одній із природничих галузей науки. У цих закладах еколого-натуралістичне виховання є більш ефективним, оскільки здійснюється на основі врахування соціальних інтересів і природних реалій, а також шляхом застосування індивідуального підходу, що створює поле особистої відповідальності за отримані знання [8].

Розвиваючи у підростаючого покоління пізнавальний інтерес у процесі виконання наукових і науково-практичних досліджень, позашкільні установи налаштовують учнів на майбутню професію, яку можна отримати завдяки сумлінній праці, особистій ініціативі. Це і є професійна орієнтація. Проте небезпечно орієнтувати учнів на миттєву дію та результат, що формує нездатність до постійного вольового та розумового зусилля.

Якщо еколого-натуралістична освіта у позашкільних закладах вибудовуватиметься на основі нової екологічної етики, етики бажаного розвитку, то вона має підстави науково інтегруватися з історією, культурою, мистецтвом, мораллю, політикою, економікою

тощо. Форми і зміст позашкільної діяльності перебувають у прямій залежності від знань та досвіду вчителя, який з ними працює і постійно застосовує у своїй діяльності сучасні досягнення певної галузі природничих наук і напрацьований досвід попередників.

Досвідчені вчителі вважають помилковим припущення, начебто практичний розум (інтелект) є шаблоном, за яким можна визначити ті чи інші типи дитячої обдарованості. Навіть у відносно споріднених напрямках навчально-виховного процесу вдається виявити цілий спектр індивідуальностей, які відрізняються способом діяльності, інтелектуальними можливостями та потребами, ставленням до новаторства, дослідництва [9].

У ст. 1 «Закону України про позашкільну освіту» зазначено, що позашкільний навчальний заклад – складова системи позашкільної освіти, що надає знання, формує вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації, інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів [1].

Самореалізація учнівської молоді у галузі природничих наук є пріоритетним напрямом діяльності позашкільних освітніх закладів еколого-натуралістичного спрямування, оскільки сприяє формуванню практичного інтелекту учнів та становленню нової генерації української інтелектуальної еліти. Необхідно зауважити, що у сучасному освітньому процесі спостерігається чітко виражена тенденція до розгляду біології як головної серед природничих дисциплін [8].

Позашкільна освіта є неперервною за своєю суттю. Вона враховує наступність у зв'язках між дошкільною, початковою, загальною середньою та старшою профільною школою аж до професійної підготовки [12].

Важливим напрямом діяльності позашкільних еколого-натуралістичних навчальних закладів є пошук, розвиток і підтримка обдарованої учнівської молоді. На базі Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (НЕНЦ, м. Київ) працюють: Всеукраїнська заочна біологічна школа (ВЗБШ), Природничий ліцей, наукове товариство «Ерудит», Всеукраїнський інститут біологічних стажувань. Такі форми діяльності сприяють формуванню практичного інтелекту учнів.

Всеукраїнський інститут біологічних стажувань – інноваційна форма роботи з обдарованою учнівською молоддю. Розвиток навчально-пізнавальних можливостей учня здійснюється в напрямі профільної персоналізації освіти, що досягається завдяки персональним навчально-розвивальним програмам.

Провідна ідея організації діяльності Інституту – реалізація багатовекторної персоналізованої біологічної профілізації.

Інститут стажувань практично забезпечує:

- індивідуалізацію навчально-виховного процесу із запровадженням діалогічних засад, що базуються на безумовному прийнятті керівником дитини і стимулюванні розвитку її суб'єктних якостей;

- створення збагаченого педагогічного середовища, в якому учень вільно реалізує наявні в нього позитивні якості для досягнення кращого результату в навчанні, розвитку та вихованні;

- вибір учнем індивідуальної мети, змісту, темпу, методів та засобів навчання;
- функціонування педагогічного процесу як природної системи, де дитина та наставник гармонійно реалізують себе у співпраці як активні особистості;
- вибір учнем профілю навчання відповідно до його навчальних можливостей, кінцевих освітніх очікувань та бажань.

Особливою перевагою Інституту біологічних стажувань є забезпечення індивідуального темпу розвитку учня шляхом реалізації персональних навчальних програм. У рамках діяльності Інституту для учнівської молоді проводяться стажування різного профілю (наприклад, з ботаніки, зоології, біохімії тощо). Для організації діяльності Інституту використовуються бази профільних академічних установ та Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді [8].

Серед ефективних форм науково-дослідницької діяльності позашкільних навчальних закладів екологічного профілю, що сприяють розвитку творчого та інтелектуального потенціалу учнів є Мала академія наук України (МАН), що спрямовує зусилля на розвиток творчих здібностей вихованців, залучає їх до активної дослідницької діяльності. Тут старшокласники проходять першу школу становлення як майбутні науковці, дослідники. У МАН учні знайомляться з досягненнями науки і техніки, розвивають творчу думку, реалізують прагнення до наукового пошуку, набувають дослідницьких умінь. Мала академія наук України є творчим об'єднанням учнівської молоді, що забезпечує її інтелектуальний і духовний розвиток, підготовку до активної діяльності в галузі науки та сприяє самовизначенню в майбутній професії, а також залучає учнівську молодь до систематичної науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької діяльності в галузі історії та літературознавства, математики й екології, фізики та біології, хімії та економіки, технічної творчості та геології, педагогіки та географії, сільського господарства й археології тощо [11].

Навчально-виховний процес у МАН здійснюється за навчальними планами і програмами, що розробляються науковими керівниками і вчителями, узгоджуються з радою наукового товариства та затверджуються адміністрацією базового навчального закладу.

Програмами і планами передбачається:

- проведення навчальних занять, спрямованих на загальний розвиток учня;
- надання додаткової інформації з різних галузей науки;
- колективна та індивідуальна діяльність з обдарованими дітьми та молоддю.

Ці програми дозволяють в умовах позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів цілеспрямовано виявляти обдарованих дітей, здійснювати ранню професійну орієнтацію, вести індивідуальну роботу з ними. Цьому виду діяльності надається особлива увага, адже наукова робота в МАН є початковим етапом входження у «велику науку», випробування творчих здібностей юних «академіків».

З метою залучення учнівської молоді до поглибленого вивчення природничих наук, науково-дослідницьких та експериментальних робіт, а також задоволення потреб вихованців (учнів, слухачів) у професійному самовизначенні та творчій самореалізації, пошуку та підтримки обдарованих і талановитих вихованців (учнів, слухачів) діє Всеукраїнська біологічна заочна школа учнівської молоді як форма організації позашкільної освіти з еколого-натуралістичного напрямку. Біологічна заочна школа організує діяльність за науковими відділеннями: *біологічне* (за секціями біології, екології, хімії, медицини, інформатики тощо); *екологічне*; *сільськогосподарське* (за секціями овочівництва, агрохімії, виноградарства, тваринництва тощо); *лісове господарство*; *народних ремесел*. У цій школі діти навчаються упродовж двох років.

Оволодіння учнями знаннями, вміннями та навичками під час навчання та виховання у позашкільному навчальному закладі є творчим процесом, що безпосередньо пов'язано з рівнем інтелектуального, духовного та фізичного розвитку особистості, здійснюється на основі задоволення їхніх інтересів, бажань та освітніх запитів і виявляється у самовираженні та самоствердженні в соціокультурному середовищі. На самостійному творчому пошуку в опануванні знань, що стимулює стійкий інтерес до дорученої справи, наголошують американські психологи М. Монро, Р. Каплан і М. Фантіні, що пов'язано з актом відкриття, високою інтелектуальною і емоційною активністю [13]. Як зазначав В. Сухомлинський, формуючи творчу особистість дитини, необхідно розвивати в неї стійкий інтерес до знань, потребу в їх самостійному пошуку [17].

Реалізація цих положень у практиці діяльності позашкільних навчальних закладів дає змогу забезпечити:

- осягнення учнями проблем (соціальних, енергетичних, екологічних, демографічних тощо) місцевості, де проживає учень, на традиційних засадах, з поступовим введенням у цей процес елементів творчості з метою їх розв'язання;
- осмислення на початковому етапі структурних елементів об'єкта з подальшим визначенням та усвідомленням взаємозв'язків між ними;
- розуміння нових функцій уже відомого об'єкта чи системи об'єктів;
- визначення альтернативних шляхів розв'язання місцевих проблем і реалізацію набутих знань на практиці у процесі навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності, а також конкретної суспільно корисної, масової та природоохоронної роботи;
- комбінування альтернативних рішень щодо проблеми з відомими та перевіреними самими учнями;
- самостійне застосування набутих знань, інтелектуальних умінь у розв'язанні нової проблемної ситуації;
- набуття навичок самостійно визначати, планувати та здійснювати практичну діяльність у довкіллі.

На підставі аналізу реалізації наведених положень у навчально-виховному процесі позашкільного закладу освіти можна охарактеризувати активні форми освіти і виховання учнів, в основі класифікації яких нами визначено конкретні навчальні, виховні та

розвивальні цілі, що мають бути досягнуті у процесі застосування цих форм. Це дало змогу виокремити декілька їх видів, а саме:

- набуття нових знань, інтелектуальних умінь та оволодіння прийомами самостійно їх набувати;
- закріплення знань, інтелектуальних умінь та навичок;
- формування вмінь практичного змісту;
- формування вмінь застосовувати знання на практиці у нових проблемних ситуаціях;
- формування вмінь творчого змісту;
- формування вмінь комунікативного змісту;
- виховання відповідальності особистості [14].

Для більш детального висвітлення функціонування таких закладів розглянемо приклад діяльності Житомирського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (ЖОЦЕНТУМ).

Основними напрямками роботи цього позашкільного навчального закладу є:

- організація дітей і молоді для участі у міжнародних та всеукраїнських регіональних екологічних проектах, програмах, конкурсах, фестивалях, виставках юннатівської творчості всеукраїнського та обласних рівнів;
- забезпечення розвитку природоохоронного, дослідницького, експериментального, оздоровчо-реабілітаційного, профорієнтаційного напрямів еколого-натуралістичної діяльності;
- координація екологічної освіти та виховання у дошкільних і позашкільних навчальних закладах, загальноосвітніх навчальних закладах, школах-інтернатах тощо;
- пошук, розвиток і підтримка здібних, обдарованих і талановитих учнів;
- створення умов для творчого, інтелектуального, духовного розвитку та самореалізації природних нахилів та інтересів, індивідуальних здібностей та обдарувань вихованців;
- співпраця з вищими навчально-виховними закладами різних рівнів акредитації, державними органами та громадськими екологічними організаціями;
- впровадження Концепції екологічної освіти України у практику діяльності різних типів навчальних закладів (дошкільних та позашкільних);
- забезпечення реалізації пріоритетних напрямів екологічної освіти та виховання, валеологічної освіти;
- посилення освітньої, виховної, професійної спрямованості гурткової діяльності у закладах еколого-натуралістичного спрямування.

З ініціативи центру створено діючу модель безперервної екологічної освіти та виховання (навчально-виховний комплекс «ЖОЦЕНТУМ – Центр розвитку дитини № 68 – Житомирський екологічний ліцей № 24 м. Житомира – Національний агроекологічний університет»). Основне завдання комплексу – забезпечення умов для здобуття дітьми дошкільного віку та учнями безперервної дошкільної, загальної середньої та позашкіль-

ної екологічної освіти в обсязі державних стандартів, *розвиток їхніх творчих здібностей та нахилів, професійної самовизначеності.*

МАН, ВЗБШ, творчі об'єднання саршокласників: «Юні медики», «Юні екологи», «Біологія людини», «Фізіологія людини і тварин», «Основи біології», «Школа майбутніх батьків», «Основи генетики»; (форми проведення занять: олімпіади, консультації, проекти, діагностика обдарованості вихованців).

На базі центру діють філії обласного відділення МАН України і Всеукраїнської біологічної школи. За ініціативи ЖОЦЕНТУМ створено обласну дитячу громадську організацію «Пролісок».

Діяльність педагогічного колективу цього навчального закладу спрямовано на пошук нових форм та методів діяльності з дітьми, створення умов для розкриття творчого потенціалу обдарованих учнів, всебічне сприяння науковій та дослідницькій діяльності. Інтерактивні навчальні методи, методики та технології є важливими складовими навчально-виховної діяльності у цьому позашкільному навчальному закладі. Їх використання сприяє формуванню креативного позашкільного мікросоціуму та зумовлюється профільністю, змістом, формами організації навчально-виховної роботи, віковими особливостями, інтересами, рівнем базової підготовки вихованців, майстерністю вчителя.

Цьому може сприяти застосування групових методів розв'язання проблемних завдань, педагогічних ситуацій; планування інтелектуальних турнірів, конкурсів, олімпіад, фестивалів, інтелектуальних марафонів; спільна діяльність з ВНЗ; планування навчального плану з урахуванням введення спецкурсів.

Необхідно зазначити, що специфіка діяльності позашкільних навчальних закладів обумовлює використання інтерактивних методів навчання в різних видах навчально-творчої діяльності. Серед них: «Презентація», «Криголам»; «Мозковий штурм» («Мозкова атака»); дискусія; обговорення в групі (дослідження випадків); психодрама; інформування (інструктаж); проєктивне малювання; психогімнастика; закінчення речення; анкетування; творча праця; коло; повчальне відвідування; круглий стіл; куток; галерея; «Снігова куля»; «Моральна дилема» тощо.

Вищезазначений короткий перелік методик та окремих інтерактивних вправ є орієнтовним, тому кожний із вчителів позашкільного навчального закладу може їх доповнювати, вдосконалювати чи надавати іншого навчально-виховного спрямування, враховуючи конкретні умови [15].

У цілому, застосування різних традиційних та інноваційних активних форм, методів і адекватних їм засобів реалізації змісту освіти та виховання учнів у позашкільних навчальних закладах забезпечує ефективне формування:

- творчої спрямованості особистості, що передбачає усвідомлення значущості творчих, гуманістичних потреб, мотивів, цілей як провідних в її розвитку та життєдіяльності у навколишньому середовищі;
- самосвідомості, що виявляється у самопізнанні й адекватному самооцінюванні власної поведінки та діяльності у довіллі відповідно до моральних норм суспільства;

- потенціалу творчої діяльності – бажання систематично набувати нові знання у певній галузі, вміння творчо їх застосовувати [16].

Серед факторів, що непосредно впливають на розвиток інтелектуальної обдарованості у позашкільному навчальному закладі, можна виокремити *міжособистісну взаємодію між учителем та обдарованою дитиною*. Т. Яценко у своїй праці «Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями» наголошує на тому, що існує шлях, завдяки якому самостійність діяльності обдарованого учня можна зробити керованою, здійснити педагогічний супровід розвитку його обдарувань, тобто, встановити емоційно-психологічний зв'язок із ним. За таких умов слово вчителя виступає не лише засобом впливу на вихованця, але й стимулятором його творчого потенціалу. Такий духовний зв'язок вихователя з вихованцем виникає при непосредньому прийнятті останнього без оцінювань особистісних якостей та поведінки [18].

В екологічних центрах є багато прикладів того, що емоційний контакт, довіра, дружні стосунки мали вирішальну роль у виявленні та розвитку дитячих обдарувань. Були випадки, коли дитина приходила просто поспілкуватися, а потім починала активно працювати у певному напрямку навчальної програми гуртка. У таких закладах є наукові та прикладні гуртки, де діти можуть проявити себе, як науковці та талановиті майстри, створюючи цікаві роботи своїми руками. Така різнопрофільність гуртків підштовхує дітей до взаємодії із вчителем.

Немає сумніву в тому, що обдарована дитина може *повноцінно* розвиватися тільки тоді, коли поруч буде творчий і неординарний вчитель. Ця взаємодія має певні особливості, які вчителі повинні враховувати у своїй діяльності. Учитель має створити умови для того, щоб ця обдарованість проявилась. Проявити терпіння, не поспішати з висновками поділу дітей на звичайних та обдарованих.

Ще одним з факторів впливу на розвиток обдарованості є особистісні якості та певні стратегії поведінки, що проявляються у вчителя під час занять. На наш погляд, якщо він хоче працювати з неординарними дітьми, то повинен постійно вдосконалюватися через самоосвіту, бути толерантним, мати відповідний інтелектуальний рівень, бути творчим і креативним. Керівник гуртка повинен створювати творчу атмосферу спілкування в колективі з метою пошуку односторонців. Недостатньо бути вчителем та мати певний рівень знань, потрібно постійно формувати у собі такі якості, що дадуть можливість плідно працювати з обдарованими дітьми.

Таким чином, ми переконані, що важливою умовою формування всебічно розвинутої людини, виховання моральності, національної свідомості, одержання додаткових знань, умінь та навичок у системі «природа – людина» є позашкільне навчання і виховання. Тому позашкільна та позакласна діяльність – це не лише важлива ланка педагогічних зусиль для здійснення додаткової освіти та виховання, організації активного дозвілля, трудової підготовки учнів та юнацтва, а й система пошуку, розвитку, підтримки юних талантів та обдарувань, формування у такий спосіб творчої еліти в галузі природознавства, техніки, мистецтва, ремесел, суспільної та підприємницької діяльності.

Проблемним залишається кадрове питання. Забезпечення позашкільних навчальних закладів екологічного спрямування висококваліфікованими спеціалістами надасть можливість реалізувати пріоритети загальнолюдських цінностей, створити цілісну систему пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдарувань для формування нової творчої особистості. Окрім того, серед пріоритетних завдань позашкільних навчальних закладів залишається допомога дитині, яка має необхідний інтелектуальний потенціал з метою реалізації себе в майбутньому та можливості вибудувати власний ментальний світ.

Використані літературні джерела

1. Позашкільна освіта в Україні (нормативно-правові акти) [Текст] / під ред. В. В. Вербицького. – К.: НЕНЦ, 2002. – 304 с.
2. Пустовіт Г. П. Екологічна освіта учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія [Текст] / Г. П. Пустовіт. – К.; Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
3. Пустовіт Г. Позашкільна освіта та виховання крізь призму сьогодення [Текст] / Г. Пустовіт // Рідна школа. – 2009. – № 3. – С. 28–33.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання [Текст] / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. [Текст] / І. Д. Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. вид. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
6. Сущенко Т. І. Педагогічний процес в позашкільних закладах [Текст] / Т. І. Сущенко. – К.: Рад. шк., 1986. – 118 с.
7. Сущенко Т. И. Основы внешкольной педагогики [Текст] / Т. И. Сущенко. – Минск: Беларус. наука, 2000. – 218 с.
8. Вербицький В. В. Формування практичного інтелекту учнів в умовах позашкільного еколого-натуралістичного закладу [Текст] / В. В. Вербицький // Рідна школа. – № 12 (грудень). – 2011. – С. 3–5.
9. Вербицький В. В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти) [Текст] / В. В. Вербицький. – К.: Деміур, 2002. – 232 с.
10. Жук Л. В. Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи [Текст] / Л. В. Жук // Обдарована дитина. – 2009. – № 1. – С. 3–7.
11. Сидорчук Н. Г., Антонова О. Є. Мала академія наук як форма організації наукової діяльності учнів: метод. реком. [Текст] / Н. Г. Сидорчук, О. Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2004. – 36 с.
12. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи [Текст] / В. В. Вербицький. – К.: Аверс, 2003. – 304 с.
13. Kaplan R. Some Psychological Benefits of an Outdoor Challenge Program / R. Kaplan // Environment and Behavior. – 1974. – V. 46. – № 6.

14. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект: монографія [Текст] / Г. П. Пустовіт. – Кн. 1. – 2-е вид., доп. і випр. – Миколаїв: Вид-во МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

15. Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: монографія. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – Кн. 2. – 272 с.

16. Концепція позашкільної освіти та виховання [Текст] // Інформ. зб. Мін. освіти України, 1997. – С. 22–32.

17. Деркач В. Ф. Робота педколективу Павлиської школи з розвитку творчих здібностей учнів [Текст] / В. Ф. Деркач // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 31–34.

18. Яценко Т. С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями: кн. для вчителя [Текст] / Т. С. Яценко. – К.: Освіта, 1993. – 208 с.

19. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [Текст]. – К., 2002. – С. 3.

20. Вербицький В. В. Формування практичного інтелекту учнів в умовах позашкільного еколого-натуралістичного закладу [Текст] / В. В. Вербицький // Рідна школа. – № 12 (грудень). – 2011. – С. 3–5.

21. Шумакова Н. Б. Развитие исследовательской позиции у одаренных детей: материалы IV Всероссийского съезда Российского психологического общества [Текст] / Н. Б. Шумакова. – М., 2007. – Т. 3. – С. 358–359.